

М.Б. Тоқтағазин
А.Т. Тәңірберген
С.А. Тілепберген

Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана, Қазақстан
*Байланыс үшін авторлар: muratbek_63@mail.ru

Интернет-коммуникациядағы кибербуллинг: пайда болуы, өзекті мәселелері

Аңдатпа. Интернет ақпараттық коммуникация құралы ретінде қоғам өміріне дендеп енді. Дәстүрлі БАҚ ақпаратын белгілі бір жаздырып алушылар ғана пайдаланса, интернетте жарияланған жазбаларды жас ерекшелігіне қарамастан кез келген адам пайдаланатын кезеңге қадам бастық.

Заманның өзгеруімен интернет-кеңістікте де әртүрлі құбылыстар белең алуда. Бүгінгі таңда галамтор арқылы балаларды қорқыту, оның жан-дүниесіне кері әсер тигізу, яғни кибербуллинг кең тарай бастады. Мақалада осы құбылыстың үш ерекшелігі қарастырылып, кибербуллинктің құрбаны болмауы үшін ата-аналар тарапынан қандай бақылау керектігі сараланды. Сондай-ақ, ата-аналар арасында сауалнама жүргізіліп, статистика ұсынылды.

Әлемде ақпараттық технологиялар саласында көптеген аспектілер орын алып, адамның компьютерді қолдануы барысында көптеген мәселелер туындауда. Қазіргі жаһандану заманында шеті көрінбейтін Интернет әлемі үлкен ақпараттық банкке айналды, оны пайдаланушылар саны да күн сайын өсіп келеді. Интернет желісі қолданушыларға үлкен мүмкіндік берді, бірақ сонымен қатар бір-біріне залалын тигізуі мүмкін әртүрлі ақпаратты жасауда шексіз еркіндікке жол ашты. Өкінішке орай, желі пайдаланушылары бұл мүмкіндіктерді әртүрлі мақсаттарда пайдаланады. Олардың кейбіреулері әлеуметтік желілерде зиянды ақпаратты жіберу арқылы жасөспірімдердің санасына зиян келтіруге тырысады. Мақалада интернет-коммуникацияның жаңа құбылысы – кибербуллинг әлеуметтік проблема ретінде қарастырылып, оны шешу жолдары қарастырылған.

Түйін сөздер: кибербуллинг, киберқудалау, киберқорлау, онлайн қудалау, жеке қауіпсіздік, сауалнама нәтижелері.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2022-141-4-99-108>

Кіріспе

Заманауи әлемде ақпараттық технологиялар саласында көптеген аспектілер орын алып, адам-компьютер-адам қарым-қатынасы туралы көптеген мәселелер туындауда. Қазіргі қоғамда Интернет – бұл үлкен ақпараттық банк, оны пайдалану да жан-жақты.

Интернет желісі қолданушыларға үлкен мүмкіндік береді, бірақ сонымен қатар бір-біріне залалын тигізуі мүмкін әртүрлі ақпаратты жасауда шексіз еркіндік бар.

Әлеуметтік желілерде адамдар жынысына, ұлтына, сыртқы тартымдылығына/тартымсыздығына қарамастан бір-бірімен сөйлесе алады. Мұның бәрі адамзат алдында байланыс

жасау кедергілерін жояды. Әсіресе, өтпелі кезеңдегі жасөспірімдер үшін тиімді. Зерттеулерге сүйенсек, жеткіншектер жақындарына бетпе-бет айта алмайтын ішкі қобалжуларын әлеуметтік желідегі достарына ақтара салады. Сондықтан, әлеуметтік желілердегі қарым-қатынасты коммуникацияның бір түрі деп айтуға болады [1, 141].

Мұның бәрі интернет-коммуникацияның жаңа құбылысы – кибербуллингтің пайда болуына ықпал етеді. Бүгінде ол – әлеуметтік проблема және оны шешу әдістерін табу аздай қажет.

Көптеген балалар сыныптастарымен қарым-қатынас жасауда агрессияға ұшырауы мүмкін. Қарым-қатынастың заманауи түрлерінің пайда болуымен балалар енді құрдастарын смартфондар мен әлеуметтік желілер арқылы қудалап, қорқыта алады. Бұл кибербуллинг деп аталатын жаңа терминмен байланысты. Сонымен қатар, тек киберкеңістікте қорқытылған оқушылар және киберкеңістікте де, мектепте де қорқытқан оқушылар мектепте төмен баға, зейіннің нашарлығы және сабаққа келмеу сияқты қиындықтарды бастан кешіреді. Мұндай мектепте немесе мектептен тыс жерде кездесетін қорқыту мектептегі оқуға әсер етуі мүмкін екенін көрсетеді. Мектептегі қорқыту 1970 жылдардағы зерттеулердің өзегі болды. Кибербуллинг (немесе киберқудалау) деп аталатын қорлаудың жаңа түрі қазір ХХІ ғасырда белгілі бола бастады [2, 3-19].

Сыныпта соңғы технологияларды пайдалану оқуға жақсы әсер етуі мүмкін және ұялы телефондар оқушылардың өзара әрекетін жеңілдетуі мүмкін болса да, бұл технология сөзсіз қоғам мен біздің мектептер үшін жаңа қиындықтар мен проблемалар әкеледі. Ұлыбританияда жүргізілген сауалнамада әрбір 11 мен 19 жас аралығындағы жасөспірімдердің 25%-ы киберқорлауды бастан кешіретінін хабарлады. Бірнеше жыл бұрын ғана бұл көрсеткіш 6%-ды құраған [3, 15-33].

Зерттеу әдістері

Елімізде цифрлық сауаттылық деңгейі әлі де төмен болу салдарынан біздің отандаста-

рымыз көптеген онлайн-тәуекелдерге, соның ішінде кибербуллингке ұшырауда. Кибербуллинг – бұл интернет кеңістігінде қорлау немесе қорқыту. Оның ерекшелігі – ақпарат жылдам таралады және уақытпен де, орынмен де шектелмейді. Тіпті кибербуллингке ұшыраған бала басқа мектепке ауысса немесе тұрғылықты жерін өзгертсе де қудалаудан құтылмайды.

Дегенмен, ел тұрғындары интернет қорлыққа тап болғанына қарамастан, бұл мәселе туралы қоғамда көп айтыла бермейді, тіпті оны шешуде де нақты әрекет жоқ. Бүгінгі ата-аналар мұндай проблема болмаған заманның ұрпақтары, сондықтан оның қаншалықты өзекті мәселе екеніне зер сала бермейді. Ал, көптеген ресейлік зерттеушілер мұның кесепатын ашық айтып, шығар жол нұсқауда. А.И.Черкасенконың [1,5], А.О.Андрееваның [4,21-28], А.А.Барановтың [5,5-8], О.С.Березинаның [6,63-67], Г.Н.Чусавитинаның [7,322-323] жұмыстары осы тақырыпты көтерген.

Кибербуллинг әсіресе 18 жасқа дейінгі балалар мен жасөспірімдер үшін қауіпті. А.И.Черкасенконың пікірінше, кибербуллинг дегеніміз – белгілі бір уақыт ішінде адамдар тобы немесе жеке адам электронды формаларды қолдана отырып жүйелі түрде жүзеге асыратын және өзін қорғай алмайтын жәбірленушіге қарсы бағытталған қасақана агрессивті әрекеттер ретінде анықталған қорлаудың жеке бағыты. Кибербуллингтің басты мақсаты – жәбірленушінің эмоционалды күйін нашарлату және/немесе оның әлеуметпен қарым-қатынастарын бұзу. Кибербуллинг әзілден басталып, психологиялық виртуалды террорға дейінгі түрлерін қамтиды, нәтижесінде суицидке әкеп соғуы мүмкін [1, 141].

Американдық ғалымдар кибербуллингтің үш ерекшелігін анықтап, оларды үш «А» принципі деп атады – (anonymous, accessible, affordable) анонимділік, қолжетімділік, төмен баға. Анонимділік кибербуллингті іске асырушы үшін тиімді, өйткені ол жәбірленушінің нақты реакциясын көрмейді. Қылмыскер өзінің хабарламаларын нақты адам оқитынын ұмытады. Интернеттің қолжетімділігі іс жүзінде кең таралған, мобильді құрылғылар мен сымсыз желілердің арқасында пайдала-

нушы тәулігіне 24 сағат, аптасына 7 күн әлеуметтік желілерде байланысу мүмкіндігін алады. Бұл кибербуллингті жүзеге асырушыға еш алаңдамай, тоқтаусыз «жұмысын істеуге» мүмкіндік береді [8, 52].

Көбінесе жасөспірімдер мен мектеп жасындағы балалар кибербуллингтің құрығына түседі, олар негізінен құрдастарының немесе сыныптастарының интернеттегі зорлық-зомбылығына бой алдырады.

Кибербуллингтің себептері мынадай:

1. Үстемдікке ұмтылу;
2. Субъективті кемшілік сезімі немесе кемшілік кешені;
3. Қызғаныш;
4. Кек алу;
5. Өзіндесу.

Кибербуллинг кеңістікте шектелмейді және ол әлеуметтік желілердегі барлық парақтарын жойып, интернетті пайдалануды тоқтатса да адамға кері әсер етуі мүмкін. Бұл агрессорға ол туралы айыптайтын ақпаратты әрі қарай орналастыруға кедергі болмайды. Бұл жағдай қандай зиян келтіреді?

- Біріншіден, денсаулыққа зиян. Зерттеулерге сәйкес, ересектерге бағытталған Интернеттегі агрессия қорқынышты емес. Бірақ психикасы әлі күшеймеген балалар мен жасөспірімдерде мұндай шабуылдар қорқыныш, дәрменсіздік, өзін-өзі бағалаудың төмендеуі, өзіне деген сенімсіздік, депрессия және тіпті суицидтік ойлар тудырады.

- Екіншіден, адамның абыройына нұқсан келтіруі мүмкін.

- Үшіншіден, материалдық шығын. Балалар мен жасөспірімдерді әлеуметтік желі арқылы бопсалау.

Кибербуллингтен қорғанудың белгіленген нақты әдісі, өкінішке орай, жоқ, бірақ мұндай жағдайлардың туындау қаупі мен жойқын салдарын азайтуға мүмкіндік беретін бірқатар ережелер бар:

- Жеке ақпаратты бөгде адамдармен бөліспеу, цифрлық гигиена ережелерін сақтау. Адамдар сіз туралы неғұрлым аз білсе, соғұрлым жақсы. Интернеттен 100% ақпаратты жою мүмкін емес екенін есте ұстаған жөн. Іздеу жүйелері мен «интернет мұрағаты»

арқылы сіз бұрын-соңды жариялаған барлық нәрсені білуге және табуға болады.

- Агрессордың хабарламаларына жауап бермеу. Сіз оның ықпалына ере берсеңіз, кибербуллинг жасаушының қызығушылығы арта береді.

- Оқиға болған қауымдастықтардың немесе сайттардың әкімшілеріне қорлау туралы хабарлау. Пайдаланушыны бұғаттаңыз және парақшаңызды бөгде адамдардан жабық етіп өзгертіңіз. Тіпті, қажет болса, әлеуметтік желілердегі парақтарыңызды жойыңыз.

Талқылау

Құқық қорғау органдарына жүгіну. Біздің елде кибербуллинг туралы заңдар болмағанымен, агрессорлардың кейбір әрекеттері, яғни жала жабу, жеке тұлғаны қорлау және тіпті өзін-өзі өлтіру туралы заңдарға сәйкес келуі мүмкін. Парламент Мәжілісінің депутаты, саясаттанушы Ерлан Саировтың ықпалымен өткен жылы «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне бала құқықтарын қорғау мәселесі бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР заң жобасы мақұлданған. Ерлан Саировтың айтуынша, елімізде 2020 жылы бала мен жасөспірімдер арасында 143 суицид тіркелсе, 2021 жылдың бірінші жартысында 105 суицид, 105 талпыну тіркелген. 2018 жылы балалардың 60 пайызы өмірінде бір рет /кибер/ буллингке ұшыраған; - 17 пайызы /кибер/ буллингке бірнеше рет ұшыраған. Осы орайда кибербуллингпен күресу әлеуметтік желіні реттеумен тікелей байланысты екендігін Мәжіліс депутаты ашып айтты. [9].

Нәтижесінде, Қазақстанда 11-15 жас аралығындағы оқушылардың шамамен 12%-ы онлайн құдалауға ұшырап отыр. Бұл Қазақстанда балалар арасында да кибербуллингтің белең алғанын көрсетеді. Осыған байланысты балалардың ғаламтордағы құқығына мән беріле бастады. 2020 жылдың 1 маусымында балаларды кибербуллинг және өзге зорлық түрлерінен қорғаудың Қазақстандық бағдарламасы бекітілген еді. Ал 2022 жылдың сәуір айында осы мәселеге қатысты жаңа заң жоба-

сы Мәжіліске жіберіліп, мамыр айында Президенттің жарлығымен Ата заңға жаңа өзгерістер енгізілді. Жаңа ұғым кибербуллингтің алдын алу үшін қазір әлемнің 22 елінде заңмен бағдарлама әзірленіп бекітілді. Алайда қанша құқықтық шаралар жасалғанымен бұл өзекті мәселе Қазақстанда да айналып өткен жоқ. Сөзімізге дәлел ретінде мына бір оқиғаны мысалға алуға тура келді. 2020 жылы Астана қаласында тұратын сегіз жастағы қыз ұялы телефоны арқылы әлеуметтік желіде өзі қатарлы бір қызбен танысады. Ол желіге қызықты видеолар мен жалаңаш түскен суреттерін салуға үгіттейді. Шындығында, бұл желіні өзге атпен тіркелген педофилдер де жиі қолданады. Қыздың бақытына қарай, оның телефонын жасырып, мінезінің өзгергенін анасы дер кезінде байқаған. Бұл – кибербуллингтің шынайы өмірдегі бір ғана мысалы болып отыр. Осы тұста кибербуллинг жасайтындардың арасында педофилдер көп кездеседі. Олар балаларды алдап-арбап, желіге жалаңаш түскен видео не суреттерін салуға көндіреді. Кейін сол суреттерді жұртқа жария етемін деп қоқан-лоққы жасау арқылы кездесуге шақырады не ақша бопсалайды. Ал қысымға шыдамай, шарасыз күйге түскендері көп жағдайда өзіне қол салады. Сарапшылардың сөзінше, кибербуллинг қазір бүкіл әлемдегі өте өзекті мәселеге айналған [10].

Ересектер балалар үшін виртуалды әлемде, шынайы әлемнен кем емес екенін, онда да қауіп кездесетінін ескерулері керек. Балалардың мінез-құлқындағы өзгерістерге мұқият болған дұрыс.

Ата-аналар балаларының тарапына кибербуллингті болдырмау үшін мыналарды ескерулері керек:

- Балаңыз интернет пайдаланушысына айналған сәттен бастап диалог құрыңыз. Технологияны, қауіпсіздік мәселелерін талқылай отырып, оның пікірін бағалайтыныңызды көрсетіңіз. Бұл өзара сенімді нығайтуға көмектеседі.

- Ережелерді орнатыңыз. Оларға ненің қолайлы, ненің қолайлы емес екенін түсіндіріңіз. Егер балаңыз жаман сайттарға кіріп, қажетсіз технологияларды қолдана бастаса, соңы неге апаратынын баса айтыңыз.

- Балаңыздың құрылғысына ата-ана бақылауының қосымшасын орнатыңыз. Олардың көмегімен сіз баланың қандай сайттармен қосымшаларды қолданатынын көре аласыз және жас санатын ескере отырып, интернет-ресурстарға қолжетімділікті шектей аласыз.

- Егер оқиға орын алса, баланы кибербуллингке ұшырағанына кіналамаңыз. Кез келген адам кибербуллингтің құрбаны болуы мүмкін екенін түсіндіріңіз. Жасөспірімдердің болған оқиғаны жасырып қалуының бірден-бір себебі – ата-аналар білгеннен кейін смартфонды алып қойып, интернеттен айыруы мүмкін деген қорқыныш. Баланы сабырға шақырып, кез-келген жағдайда сіз оның жағында болатыныңызды түсіндіріңіз және мұндай жағдайларда қалай әрекет ету керектігін айтыңыз.

Осы тұрғыда біз ата-аналардың өз балаларының Интернеттегі белсенділігі мен қандай ақпарат алатынынан хабардар екенін анықтайтын сауалнама жүргіздік. Сауалнамаға 13 ана қатысты. Оның 8-і яғни 61,5 % 6-10 жас аралығында баласы бар, ал 5-інде (38,5%) баласы 11-15 жас аралығында. Барлығының баласы Интернетті еш кедергісіз, емін-еркін пайдалана алады. 38,5 % ғаламторды пайдалануда баласына ешқандай шектеу қоймайтын болып шықты. 30,8 пайыз ата-ана тек өзінің қатысуымен интернетке кіруге рұқсат берсе, дәл осындай көрсеткіштегі ата-ана уақыт режимін орнатып, қандай сайттарға кіретінін бақылауда ұстайтын болып шықты. Сауалнамаға қатысқандардың 46,2 пайызы интернеттен еш зиян көрмегенін айтса, 30,8 пайызы ол туралы балаларымен сөйлеспегенін мойындайды. Ал, тек 23,1 пайызында жағымсыз жағдай кездескен. Соның ішінде, кибербуллингке бір бала ұшыраса, қалғандары балаларға көруге болмайтын жарнамаларға тап болған.

Сауалнама нәтижесінде, ата-аналар тарапынан балалардың желіні қолдануында бақылаудың аз екендігіне көз жеткіздік. Осылайша, оның соңы кибербуллингке алып келуі әбден мүмкін. Мұнымен қоса, ата-аналар өз балаларымен ашық сөйлесуді де азайтқан. Жұмыс бабымен шапқылап жүрген ересектер кейде балаларының материалдық жағдайын жасай-

мын деп, ішкі жан-дүниесіне үңілуден қалады. Кибер қорлауға тап болса да жеткіншектер ол туралы айтпауы да мүмкін. Соңы тіпті қайғылы жағдайға душар ететіні өкінішті.

Нәтижелер

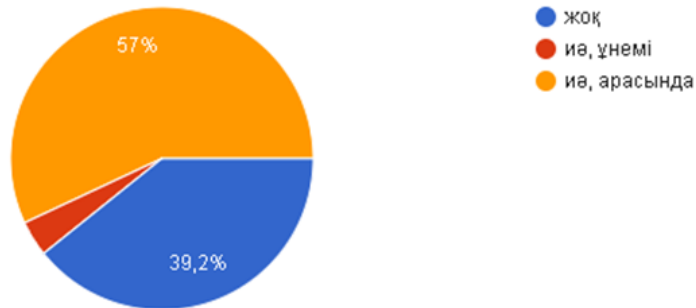
Цифрлық технологиялардың қарыштап дамуы адамдардың бұрынғыдай ақпараттар мен жаңалықтарды газет-журнал немесе кітаптардан алуына кедергі келтіре бастады. Ересектер мерзімді баспасөздерден бас тарта бастаған соң, балалар мен жасөспірімдер де уақытының көп бөлігін осы ғаламторда немесе әлеуметтік желілерді пайдалануға жіберетініне бірнеше статистикалық зерттеулер дәлел болады. Мысалы, 2022 жылдың қыркүйек-қазан айында 6-17 жас аралығындағы балалар мен жасөспірімдердің арасында сауалнама жүргізілді. Зерттеу нысаны ретінде Астана қа-

лалық №51 мектеп пен Назарбаев зияткерлік мектебінің физика-математика бағытындағы 7-12 мектебінің оқушылары қатынасқан болатын. Нәтижесінде, оқушылардың газет-журнал, теледидар көруі орташа деңгейді көрсетті. Мысалы, төмендегі диаграммада 39,2% теледидарды көрмейтінін, 57%-ы «иә, арасында» көретінін айтқан.

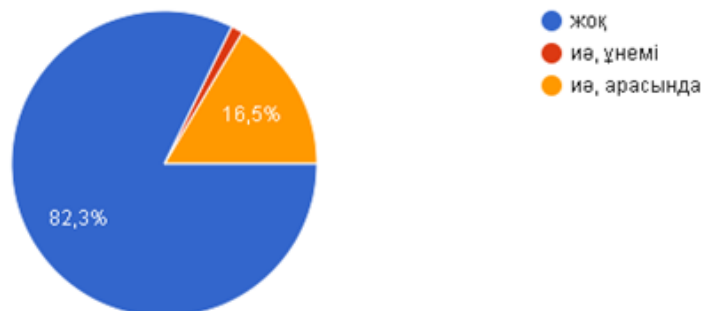
Сауалнама нәтижесі қазіргі балалар мен жасөспірімдер арасында газет-журналдардың оқылу деңгейі өте төмен екенін көрсетті. Төмендегі кестеге сәйкес балалар «Газет-журнал оқисың ба?» сауалына 82,3%-ы «жоқ» деп жауап берсе, «иә, арасында» деп жауап бергендер 16,5% құрады. Тек 1%-ы «иә, үнемі» газет-журнал оқимын деп жауап берген.

Балалардың қаншалықты деңгейде теледидар мен газет-журналды қолданатынын анықтап алғаннан кейін, оларды қызықтыратын тақырыптарды зерттеуге тура келді.

Үйде теледидар көресің бе?

Газет-журнал оқисың ба?

Сауалнаманың келесі бөлігінде балалардың қандай тақырыпта немесе жанрда мультфильм немесе фильмдер көретінін сұрастырған кезде оқушылардың көбі «фантастика», «экшн», «триллер», «соғыс» тақырыбында көп көретіндерін жазған. Жауаптардың арасында «география немесе саяхат», «тарих», «ғылым» туралы деп жауап бергендер бар екенін жоққа шығармаймыз. Сонымен қатар, жасөспірімдер арасында жапондық аниме фильмдерге де қызығушылық танытатыны байқалды. Көптеген зерттеушілер теледидардың баланы нағыз гипноздаушы құрал екенін айтып дабыл қаққан. Мысалы, Американдық зерттеуге сәйкес, елдегі сотталғандардың 63%-ы теледидар кейіпкерлеріне еліктеу арқылы заңды бұзғанын айтса, 22%-ы теледидардың кесірінен қылмыс жасау техникасын үйреніп заң бұзған. Ал бүгінде АҚШ Сенатының комиссиясы егер теледидар зорлық-зомбылық көріністерін көрсетпесе, елде 10 000 кісі өлтіру және 70 000 зорлау азаяр еді деген қорытындыға келген. Сондықтан аудио-визуальды түрде жүзеге асатын осы фильмдер/мультфильмдердің болашақ ұрпақтың санасын улап жатқанын осы тұста айтпасқа амал жоқ [9].

Сен үшін қандай тақырыпта мультфильм/кино көрген қызықты

- Жапония мультфильмдері АНИМЕ
- Фантастика немесе боевик
- Акцион жанрында
- Зомби апокалипсис, триллер, қорқынышты кино, ғылыми фантастика
- Триллер. Детектив. Деректі фильм
- Мәлімет алатын, жерді зерттеуге арналған

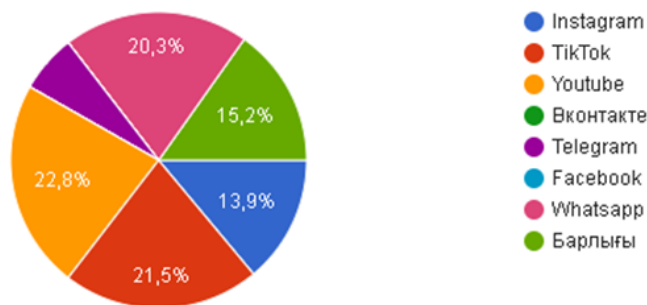
- Әртүрлі
- Криминалды, детективті, драма, медициналық драма (аурулар, дәрігерлердің жұмысы туралы)
- Американдық сериалдар, мысалы жасөспірімдердің өмірдегі соқтығысатын мәселелері туралы
- Фантазия

Кітаптар туралы жүргізген сауалнамамыздың бір бөлігінде де балалардың көбінесе «фантастикалық», «детектив», «шытырман оқиғалы» жанрлардағы шығармаларды оқитынын растайды. Одан бөлек, мектеп оқушылары арасында әлемдік бестселлер «Гарри Поттер» танымал. Тағы бір қызықты мәлімет балалардың орыс әдебиетіне қызығушылығы. Сауалнама жауаптары арасында «А.Чехов, Ф. Достоевский секілді т.б. орыс классиктерінің аттары аталған. Сонымен қатар, әлемдік авторлар «Ж.Верн, А.Кристи, М.Пьюзо т.с.с жазушылардың есімдері кездеседі.

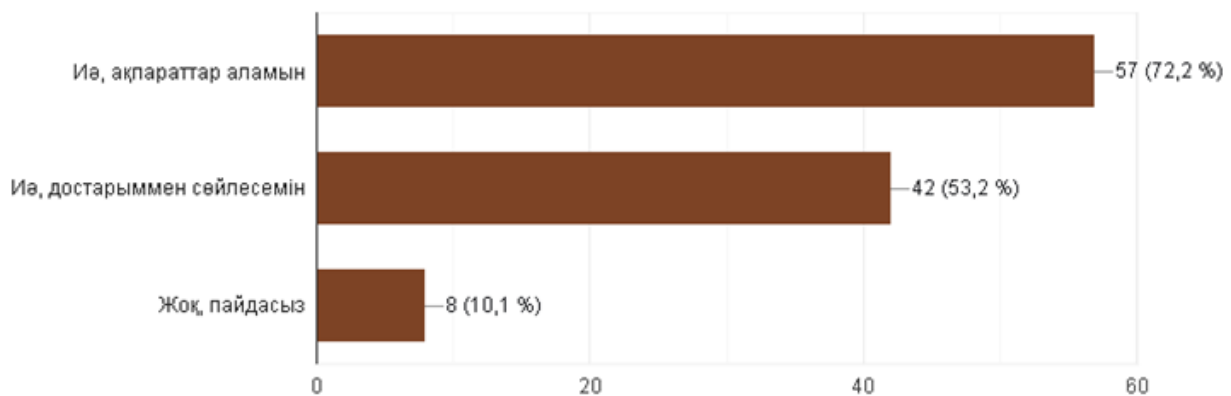
Қандай кітаптар оқисың?

- Әртүрлі
- Фантастика немесе ғылыми-фантастикалық фильмдер
- Ғылыми фантастика, романтика
- Жюль Верн, Гарри Поттер, Федор Достоевскийді аса жақсы көремін
- Фэнтези, адам ойынан шыққан шығармалар
- Классикалық тілдерге байланысты, жастарға арналған
- Романтика жанрында, мысалы «Маленькие женщины» және «Хорошие жены», «Дневник памяти», «Нортенгенское Аббатство», «Весь этот мир», «Джейн Эйр». Сүйікті кітаптарым «Цветы для Эдджернона» (өмірдің мәні талқыланады. Тышқан мен адамға эксперимент жасалады) және «Над пропастью во ржи» (қарапайым жасөспірімнің өмірі баяндала-

Қандай әлеуметтік желіні көп қолданасың?

Қалай ойлайсың әлеуметтік желілер сен үшін пайдалы ма?

ды). Соғысқа байланысты кітаптар «Дневник Анны Франк», «Мальчик на вершине горы» және «Мальчик в полосатой пижаме». Агата Кристидің детективтері.

Қазір әрбір кәмелет жасына толмаған балалардың әлеуметтік желілердің қандай түрінен болмасынан өз парақшасы бар. Бұл мектеп оқушыларының әлеуметтік желіні шамадан тыс өте белсенді пайдаланатынын айғақтайды. Мысалы, сауалнамада жауап берген балалар мен жасөспірімдер қандай әлеуметтік желіні көп қолданатынына жауап берген еді. Нәтижесі төмендегідей:

Дегенмен, балалар мен жасөспірімдер арасында әлеуметтік желілерді пайдасыз деп есептейтіндер де бар. Бірақ, олардың үлесі өте аз. «Иә, ақпараттар аламын» деп жауап бергендер 72,2% құраса, «Иә, достарыммен сөйлесемін» 53,2%-ды көрсеткен.

Зерттеуіміздің негізгі тақырыбы болған кибербуллингке қатысты сауалнамада қорытынды сұрақ қойылды. Балаларды әлеуметтік

желіде немесе ғаламторда қорқытқан жағдайлар кездескені туралы сауалға балалар «иә, кездесті» деп 11,4 % -ы жауап берсе, «жоқ, мүлдем кездеспеді» деп жауап қайтарғандар 88,6%-ды құрады.

Қорытынды

Зерттеу тақырыбына өзек болған кибербуллинг немесе онлайн құдалау бүгінгі заманның үлкен дерті. Әсіресе, қорғансыз, әлсіз топ балалар мен жасөспірімдер осы бір құдалаудың құрығына жиі түседі. Жеке-жеке гаджеттерге ие болған әрбір баланың ақпараттық және жеке бас қауіпсіздігіне баса назар аударылуы қажет. Жүргізілген зерттеу нәтижелері ауқымды ақпарат кеңістігінде балалар мен жасөспірімдердің қауіпсіздігі әлі де нашар екенін айғақтайды. Бұл сөзімізге ғылыми мақалада келтірілген зерттеулер мен сауалнама нәтижелері толықтай дәлел болып отыр.

Әдебиеттер тізімі

1. Черкасенко С.О., Социальная сеть как разновидность социальной коммуникации // Материалы 36 международной конференции: Вопросы педагогики и психологии. – 2015. – №3. – С. 141.
2. Campbell Marilyn; Bauman Sheri: Reducing Cyberbullying in Schools, University of Arizona, USA 2018, p. 3-19.
3. Beran Tanya; Qing Li: University of Calgary, Alberta, Canada - The relationship between cyberbullying and school bullying, - Journal of Student Welfare; December 2007 Vol. 1(2), 15-33.

4. Андреева А.О. Манипулирование в сети Интернет // Информационная безопасность и вопросы профилактики киберэкстремизма среди молодежи. – 2015 – С. 21-28.
5. Баранов А.А., Рожина С.В., Психологический анализ причин подросткового кибербуллинга / Баранов А.А., Рожина С.В. // Вестник Удмуртского университета. – 2015. – № 3. – С. 5-8.
6. Березина О.С., Социальная профилактика кибербуллинга среди подростков / Березина О.С. // Информационная безопасность и вопросы профилактики киберэкстремизма среди молодежи. – 2015. – С. 63-67.
7. Чусавитина Г.Н. Подготовка студентов педагогических специальностей университета к профилактике и противодействию идеологии киберэкстремизма среди молодежи / Чусавитина Г.Н., Чусавитин М.О. // II Всероссийская научно-практическая конференция «Информационные технологии в образовании XXI века». Сборник научных трудов. - 2012. - С. 322-323.
8. Черкасенко С.О., Феномен кибербуллинга в подростковом возрасте // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии. – 2015. – № 6. – С. 52-54.
9. Киберзапугивание: в прошлом году в Казахстане покончили с собой 143 школьника, в этом - 105. – URL <https://www.ktk.kz/kz/newsfeed/article/2021/09/17/190717/> (Accessed: 17.09.2021).
10. Киберзапугивание: как обеспечить безопасность детей в социальных сетях? – URL: <https://informburo.kz/kaz/kiberbulling-balalardy-leumettk-zheldeg-aupszdgn-alay-amtamasyz-etemz.html> (Accessed: 29.01.2020).

References

1. Cherkasenko O.S., Social'naya set' kak raznovidnost' social'noi kommunikacii [Social network as a kind of social communication], Materialy 36 mezhdunarodnoi konferencii: Voprosy pedagogiki i psihologii [Materials of the 36th International Conference: Questions of pedagogy and psychology], 3 141 (2015).
2. Campbell Marilyn; Bauman Sheri: Reducing Cyberbullying in Schools, University of Arizona, USA 2018, p. 3-19.
3. Beran Tanya; Qing Li: University of Calgary, Alberta, Canada - The relationship between cyberbullying and school bullying, - Journal of Student Welfare; December 2007 Vol. 1(2), 15-33.
4. Андреева А.О., Manipulirovanie v seti Internet [Manipulation on the Internet], Informacionnaya bezopasnost' i voprosy profilaktiki kiberekstremizma sredi molodezhi [Information security and issues of prevention of cyber extremism among young people], 21-28 (2015).
5. Baranov A.A., Rozhina S.V., Psihologicheskij analiz prichin podrostkovogo kiberbullinga [Psychological analysis of the causes of adolescent cyberbullying], Vestnik Udmurtskogo universiteta [Bulletin of the Udmurt University], 3, 5-8 (2015).
6. Berezina O.S., Social'naya profilaktika kiberbullinga sredi podrostkov // Informacionnaya bezopasnost' i voprosy profilaktiki kiberekstremizma sredi molodezhi [Information security and prevention of cyber extremism among young people], 63-67 (2015).
7. Chusavitina G.N., Chusavitin M.O. Podgotovka studentov pedagogicheskikh special'nostej universiteta k profilaktike i protivodejstviyu ideologii kiberekstremizma sredi molodezhi [Preparation of students of pedagogical specialties of the University for the prevention and counteraction of the ideology of cyber extremism among young people], II Vserossiyskaya nauchno-prakticheskaya konferenciya «Informacionnye tekhnologii v obrazovanii XXI veka». Sbornik nauchnyh trudov [II All-Russian scientific and practical conference «Information technologies in education of the XXI century». Collection of scientific papers], 322-323 (2012).
8. Cherkasenko O.S. Fenomen kiberbullinga v podrostkovom vozraste [The phenomenon of cyberbullying in adolescence], Lichnost', sem'ya i obshchestvo: voprosy pedagogiki i psihologii [Personality, family and society: issues of pedagogy and psychology], 6, 52-54 (2015).
9. Kiberzapugivanie: v proshlom godu v Kazahstane pokonchili s soboj 143 shkol'nika, v jetom- 105 [Cyberbullying: 143 schoolchildren committed suicide in Kazakhstan last year, 105 this year]. Available at: <https://www.ktk.kz/kz/newsfeed/article/2021/09/17/190717/> (Accessed: 17.09.2021).
10. Kiberzapugivanie: kak obespechit' bezopasnost' detej v social'nyh setjah [Cyberbullying: how to keep kids safe on social media?]. Information Bureau. Available at: <https://informburo.kz/kaz/kiberbulling-balalardy-leumettk-zheldeg-aupszdgn-alay-amtamasyz-etemz.html> (Accessed:29.01.2020).

М.Б. Тоқтагазин, А.Т. Тәңірберген, С.А. Тілепберген
Евразийский национальный университет им. Л.Н.Гумилева, Астана, Казахстан

Кибербуллинг в интернет-коммуникации: возникновение, актуальные проблемы

Аннотация. Интернет вошел в жизнь общества как средство информационного общения, в то время как информация традиционных СМИ используется только определенными читателями. Сейчас информация, опубликованная в Интернете, используется всеми, независимо от возраста.

В интернет-пространстве происходят различные явления со сменой эпохи. На сегодняшний день кибербуллинг, то есть запугивание детей через Интернет, с негативным влиянием на душевное состояние детей, набирает обороты. В статье показано, на что следует обратить внимание родителям, чтобы дети не подвергались кибербуллингу, и выделяются три характеристики этого явления. Также был проведен опрос среди родителей и представлена статистика.

В мире происходит множество аспектов в области информационных технологий и возникает множество проблем в процессе использования человеком компьютеров. В нынешнюю эпоху глобализации бескрайний мир Интернета превратился в огромный информационный банк, число пользователей которого растет с каждым днем. Интернет дал пользователям массу возможностей, но также дал им неограниченную свободу создавать различные типы информации, которые могут навредить. К сожалению, пользователи сети используют эти возможности для разных целей. Некоторые из них пытаются навредить сознанию подростков, отправляя им вредоносную информацию в социальных сетях. В статье рассматривается новый феномен интернет-коммуникации - кибербуллинг как социальная проблема и приводятся пути ее решения.

Ключевые слова: кибербуллинг, киберзапугивание, киберунижение, интернет-травля, личная безопасность, результаты опроса.

М.В. Toktagazin, A.T. Tanirbergen, S.A. Tilepbergen
L.N. Gumiliov Eurasian National University, Astana, Kazakhstan

Cyberbullying in Internet communication: occurrence, current problems

Abstract: The Internet has become a common tool for information transmission in modern culture. While only a select group of readers consume the information in traditional media. Nowadays, people of all ages use the information that is provided on the Internet. Different phenomena appear on the Internet as times change. Cyberbullying, or the online intimidation of children with a detrimental effect on their soul, is on the rise nowadays. The article examines what parents should look out for so that kids do not experience cyberbullying and highlights three characteristics of this phenomena. Additionally, a survey of parents was conducted and statistics were presented.

There are various aspects to information technology in the world, and using computers for human purposes often leads to issues. The enormous Internet has evolved into a gigantic informational resource in the contemporary era of globalization, and its user base is constantly expanding. Users of the Internet now have a great deal of power, but they also have unrestricted freedom to produce information of all kinds, some of which may be harmful to others. Unfortunately, netizens use these features for different purposes. Some of them are trying to harm the minds of teenagers by sending them malicious information on social networks. The article explores cyberbullying as a recent development in online communication and offers solutions.

Keywords: cyberbullying, cyber-intimidation, cyberhumiliation, online harassment, personal safety, survey results.

Авторлар туралы мәлімет:

Тоқтагазин М.Б. – филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш., 2, Астана, Қазақстан.

Тәңірберген А.Т. – Журналистика және саясаттану факультетінің 1-курс магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш., 2, Астана, Қазақстан.

Тіленберген С.А. – Журналистика және саясаттану факультетінің 1-курс магистранты, Л.Н.Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Сәтпаев көш., 2, Астана, Қазақстан.

Toktagazin M.B. – Candidate of Philological Sciences, Professor, L.N. Gumiliov Eurasian National University, 2 Satpaev str., Astana, Kazakhstan.

Tanirbergen A.T. – 1st year Master's student of the Faculty of Journalism and Political Science, L.N. Gumiliov Eurasian National University, 2 Satpaev str., Astana, Kazakhstan.

Tilepbergen S.A. – 1st year Master's student of the Faculty of Journalism and Political Science, L.N. Gumiliov Eurasian National University, 2 Satpaev str., Astana, Kazakhstan.